

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 360

Agrobiznes 2014

Problemy ekonomiczne i społeczne

Redaktorzy naukowi
Anna Olszańska
Joanna Szymańska

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Joanna Świrska-Korlub

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-458-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	9
Romuald Jończy , Problem nierejestrowanej emigracji definitywnej (emigracji zawieszonyj) w badaniu procesów społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich	11
Agnieszka Baer-Nawrocka , Zmiany w spożyciu i stopniu samowystarczalności żywnościowej w Unii Europejskiej	19
Katarzyna Kokoszka , Finansowanie UE dla zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich – wsparcie dla rolnictwa czy rozwoju regionalnego?	28
Walenty Pocza , Wspólna waluta euro – potencjalne skutki jej wprowadzenia dla rolnictwa w Polsce	37
Aldona Mrówczyńska-Kamińska , Struktura agrobiznesu w Polsce i jego znaczenie w gospodarce w kontekście integracji z UE	47
Józef Kania , System wiedzy i informacji rolniczej w rolnictwie polskim	55
Marek Wigier , Polityka rolna i zmiany strukturalne w rolnictwie polskim po akcesji do UE	63
Natalia Buczkowska, Waldemar Czternasty , Zróżnicowanie poziomu absorpcji funduszy unijnych w kujawsko-pomorskim w kontekście byłych granic zaborów	72
Ryszard Kata , Działalność banków w sferze obsługi finansowej agrobiznesu w Polsce	82
Jarosław Gołębiewski , Zmiany produktywności pracy w łańcuchu żywnościowym w Polsce	91
Małgorzata Gableta, Andrzej Bodak, Anna Cierniak-Emerych , Partycypacja pracownicza w przedsiębiorstwach agrobiznesu z perspektywy ustawodawstwa	99
Tomasz Pajewski , Wpływ funduszy unijnych na rozwój aktywów trwałych w polskim rolnictwie	108
Krzysztof Firlej , Źródła transferu wiedzy i technologii w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego	117
Grzegorz Spychalski , Wyzwania rozwoju regionalnego w kontekście procesów globalizacyjnych	126
Barbara Gołębiewska , Przestrzenne zróżnicowanie powiązań rolnictwa z otoczeniem w latach 2004-2012	141
Bożena Pawłowska, Katarzyna Chrobocińska , Doskonalenie jakości zarządzania warunkiem konkurencyjności w agrobiznesie	151
Małgorzata Juchniewicz , Źródła przewagi konkurencyjnej gospodarstw rolniczych użytkujących zasoby własności rolnej Skarbu Państwa	158

Marta Domagalska-Grędyś , Procesy tworzenia grup producentów rolnych a koniunktura gospodarcza w Polsce (2000-2013).....	167
Iwona Kowalska , Wsparcie finansowe konkurencyjności sektora agrobiznesu w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.....	178
Agnieszka Parlińska, Maria Parlińska, Grażyna Rembielak , Ocena wykorzystania środków PROW 2007-2013 na ułatwianie startu młodym rolnikom	188
Danuta Kołodziejczyk , Infrastruktura w rozwoju społeczno-gospodarczym gmin w Polsce.....	198
Anna Jankowska , Zmiany struktury gospodarstw pod względem wielkości ekonomicznej w Polsce na tle krajów EŚiW po ich akcesji do UE.....	208
Eugeniusz Niedzielski , Przekształcenia sektora państwowego w rolnictwie..	219
Grażyna Karmowska, Mirosława Marciniak , Zmiany strukturalne w rolnictwie duoregionu Pomorze	227
Anna Bisaga , Instytucjonalne uwarunkowania dyfuzji wiedzy w rolnictwie na przykładzie badań w województwie opolskim	236
Alina Daniłowska , Koncepcja dóbr publicznych a rolnictwo	244
Katarzyna Żmija , Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich przy wykorzystaniu środków Unii Europejskiej.....	253
Sławomir Zawisza, Paulina Wąsik , Rozwój przedsiębiorczości w świetle integracji z Unią Europejską na przykładzie gminy Lubicz.....	262
Aleksander Grzelak , Procesy odnowienia majątku w gospodarstwach rolnych w Polsce w świetle wyników rachunkowości rolnej (FADN)	273
Antoni Mickiewicz, Bartosz Mickiewicz , Ocena przebiegu i realizacji działań zawartych w I osi „Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego” PROW 2007-2013.....	281

Summaries

Romuald Jończy , Problem of unregistered definite emigration (suspended emigration) in the study of socio-economic processes in the rural areas ...	18
Agnieszka Baer-Nawrocka , Changes in the consumption of agri-food products and food self-sufficiency in the European Union.....	27
Katarzyna Kokoszka , Financing of EU for rural areas sustainable development – support for agriculture or for regional development?.....	36
Walenty Poczta , Euro, common currency – potential results of its introduction for agriculture in Poland.....	46
Aldona Mrówczyńska-Kamińska , The structure of agribusiness in Poland and its importance in the economy in the context of the EU integration ...	54
Józef Kania , Agricultural knowledge and information system in Polish agriculture	62

Marek Wigier , Agricultural policy and structural changes in Polish agriculture after the accession to the EU	71
Natalia Buczkowska, Waldemar Czternasty , The variation in the absorption of EU funds in the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship in the context of the former borders of the partitions	81
Ryszard Kata , The activities of banks in the area of financial services for agribusiness in Poland	90
Jarosław Gołębiewski , Changes of labor productivity in the food chain in Poland	98
Małgorzata Gableta, Andrzej Bodak, Anna Cierniak-Emerych , Employee participation in agricultural companies – a legislative perspective	107
Tomasz Pajewski , Impact of EU funds on development of fixed assets in Polish agriculture	116
Krzysztof Firlej , Transfer of knowledge and technology in enterprises of the food industry	125
Grzegorz Spychalski , Challenges of regional development in the context of globalization processes	140
Barbara Gołębiewska , Spatial diversity of combining agriculture with the environment in the years 2004-2012	150
Bożena Pawłowska, Katarzyna Chrobocińska , Improvement of management quality as a precondition of competitiveness in agricultural	157
Małgorzata Juchniewicz , Sources of competitive advantage of agricultural businesses using the Agricultural Property Resources of the State Treasury	166
Marta Domagalska-Grędyś , Process of creating agricultural producer groups and economic prosperity in Poland (2000-2013).....	177
Iwona Kowalska , Financial support of the agribusiness competitiveness as part of Rural Development Program	187
Agnieszka Parlińska, Maria Parlińska, Grażyna Rembielak , Evaluation of the use of funds RDP 2007-2013 for setting up of young farmers.....	197
Danuta Kołodziejczyk , Infrastructure in social-economic development of gminas in Poland.....	207
Anna Jankowska , Changes in the structure of holdings taking into account the ESU in Poland in the background of the CEEC after the accession to the EU	218
Eugeniusz Niedzielski , Transformations of the state sector in agriculture.....	226
Grażyna Karmowska, Mirosława Marciniak , Structural changes of the agriculture of the duoregion of Pomerania	235
Anna Bisaga , Institutional conditions of knowledge diffusion in agriculture on the basis of the research in the Opole Voivodeship	243
Alina Daniłowska , Public goods concept vs. agriculture	252

Katarzyna Źmija , The development of entrepreneurship in rural areas with the support of the European Union funds	261
Sławomir Zawisza, Paulina Wąsik , Entrepreneurship development of population of Lubicz commune in the light of integration with the European Union	272
Aleksander Grzelak , The processes of renewal of fixed assets in farms in Poland in the light of results of agricultural accountancy (FADN)	280
Antoni Mickiewicz, Bartosz Mickiewicz , Assessment of the process and implementation of activities in the first axis “Competitiveness Improvement of Agriculture and Forest Sector” between 2007-2013	289

Aleksander Grzelak

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

PROCESY ODNOWIENIA MAJĄTKU W GOSPODARSTWACH ROLNYCH W POLSCE W ŚWIELE WYNIKÓW RACHUNKOWOŚCI ROLNEJ (FADN)*

Streszczenie: Głównym celem artykułu jest rozpoznanie procesów odnowienia majątku w gospodarstwach rolnych w Polsce. Zakres czasowy analiz odnosi się do okresu 2004-2011 i opiera się na wynikach gospodarstw rolnych w Polsce prowadzących rachunkowość rolną systemu FADN. Istnieją różnice w zakresie procesów odnowienia majątku ze względu na profil produkcji w grupie badanych gospodarstw rolnych. Dostrzeżono, że w gospodarstwach rolnych specjalizujących się w produkcji mleka procesy modernizacji zapewniały względnie wysoką aktywność w odnowieniu majątku. Z kolei w jednostkach bez specjalizacji mieliśmy do czynienia z niskim poziomem odnowienia środków trwałych, co skutkuje ich dekapitalizacją. Odnotowano relatywnie niewielkie zmiany stopy akumulacji, co może wskazywać na to, że relacja ta związana jest z długookresowym mechanizmem dostosowawczym gospodarstw rolnych, polegającym na zachowaniu względnie podobnego poziomu inwestycji w relacji do wypracowanych efektów ekonomicznych (dochody).

Słowa kluczowe: odnowienie środków trwałych, gospodarstwo rolne, akumulacja.

DOI: 10.15611/pn.2014.360.29

1. Wstęp

W artykule skoncentrowano się na zagadnieniach odnowienia majątku, a ściślej – środków trwałych w gospodarstwach rolnych prowadzących rachunkowość rolną zgodnie z zasadami FADN. Wynika to z ich kluczowego znaczenia dla kształtowania sytuacji dochodowej, jak i procesów rozwojowych gospodarstw rolnych. O ile pierwotnie odnowa środków trwałych postrzegana była głównie z perspektywy zwiększenia możliwości wytwórczych [Schumpeter 2009], o tyle obecnie w przypadku rolnictwa coraz ważniejszą rolę odgrywa jej odniesienie do kwestii jakościowych zmian w zasobach wytwórczych. Związane jest to z koniecznością realizacji określo-

---

*Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji nr DEC-2011/03/B/HS4/01174.

nych wymogów przez gospodarstwa rolne w ramach korzystania ze środków pomocowych WPR UE. Warunkiem powstania odnowy środków trwałych są inwestycje.

Głównym celem artykułu jest rozpoznanie procesów odnowienia środków trwałych w gospodarstwach rolnych w Polsce. Zakres czasowy analiz odnosi się do okresu 2004-2011 i opiera się na próbie gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość rolną systemu FADN.

2. Metodyka badań

W artykule wykorzystano wyniki gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość rolną zgodnie z zasadami systemu FADN [IERiGŻ, FADN 2013]. Skoncentrowano się na odnowie środków trwałych (z wyłączeniem ziemi) ze względu na coraz większe znaczenie kapitału w kształtowaniu procesów rozwojowych. Badane procesy realizowano z perspektywy wskaźnika odnowienia środków trwałych (relacja inwestycji (bez ziemi) do wartości środków trwałych (z wyłączeniem ziemi)) oraz stopy akumulacji i wskaźnika reprodukcji (por. tab. 1). Wskaźniki te określają w pewnym zakresie możliwości rozwojowe gospodarstw rolnych. Ocena odnowienia środków trwałych została przeprowadzona dla wyodrębnionych grup gospodarstw ze względu na typ produkcyjny gospodarstw rolnych (według typologii TF8). Ponadto dokonano ocen struktury inwestycji w badanych gospodarstwach rolnych. Oszacowanie badanych wskaźników zrealizowano przy wykorzystaniu wyników standardowych uzyskanych przez gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość rolną w ramach FADN. Ponadto uzupełniono je o dane z Raportu indywidualnego gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość rolną w ramach FADN w przypadku szczegółowego rozpoznania inwestycji. Mimo że wyniki systemu rachunkowości rolnej obejmują tylko część gospodarstw rolnych (silniejszych ekonomicznie), są w przybliżeniu miarodajne (ale nie reprezentatywne) dla towarowych gospodarstw rolnych w Polsce, zwłaszcza w przypadku określenia tendencji badanych zjawisk. W analizach nie uwzględniono gospodarstw z osobowością prawną. Zakres czasowy analiz odnosi się do lat 2004-2011.

3. Wyniki badań i dyskusja

Dostrzeżono, że stopa akumulacji w badanych gospodarstwach rolnych nie wykazywała znacznych zmian (w przypadku wystąpienia akumulacji dodatniej) w analizowanych latach (tab. 1). Oznaczać to może, że kierownicy gospodarstw rolnych ponosili relatywnie podobny wysiłek w zakresie akumulacji dochodów i tym samym powiększania własnych zasobów produkcyjnych w relacji do wypracowanych dochodów. Stąd wzrost dochodów z reguły stymulował względnie proporcjonalne zwiększenie akumulacji. Zewnętrzne warunki gospodarowania związane z koniunkturą w rolnictwie modyfikowały wysiłek akumulacyjny gospodarstw rolnych (o ile miała miejsce dodatnia akumulacja) w sposób nieznaczny. Można zatem wnioskować

Tabela 1. Wskaźniki akumulacji i reprodukcji na tle wybranych danych ekonomicznych gospodarstw rolnych (w latach 2004-2011) prowadzących rachunkowość rolną FADN (dla przeciętnego gospodarstwa)

Wyszczególnienie	2004 <i>N</i> = 10595	2005 <i>N</i> = 11248	2006 <i>N</i> = 11383	2007 <i>N</i> = 11786	2008 <i>N</i> = 11971	2009 <i>N</i> = 11824	2010 <i>N</i> = 10548	2011 <i>N</i> = 10520
Stopa akumulacji (a)	0,2648	-	0,2335	0,2481	0,2378	-	0,2233	0,2122
Wsk. od. śr. tr. (b)	0,0480	0,0586	0,0822	0,0849	0,0520	0,0578	0,0671	0,0682
Wsk. reprodukcji (c)	1,03	0,88	1,20	1,27	0,78	0,84	0,93	0,97

(a) Stopa akumulacji = akumulacja/dochody z rodzinnego gospodarstwa rolnego; akumulacja = zmiana wartości (koniec roku – początek roku) kapitałów własnych gospodarstwa (aktywa ogółem – zobowiązania ogółem).

(b) Wskaźnik odnowienia środków trwałych = inwestycje (z wyłączeniem zakupu ziemi)/wartość aktywów trwałych (z wyłączeniem ziemi).

(c) Wskaźnik reprodukcji = inwestycje (z wyłączeniem zakupu ziemi)/amortyzacja – ujemna akumulacja.

Źródło: opracowano na podstawie bazy danych systemu FADN w Polsce za lata 2004-2011.

wać, że stopa akumulacji związana jest z długookresowym mechanizmem dostosowawczym gospodarstw rolnych. Dotychczasowe doświadczenie uczyło bowiem, że warunki opłacalności produkcji podlegają cyklicznym zmianom. Podobne tendencje miały miejsce także w okresie PRL-u [Czyżewski 1986]. Z kolei w latach 90. XX w. sytuacja w przypadku stopy akumulacji była mniej korzystna i niestabilna [Woś 2000].

W przypadku wskaźnika odnowienia środków trwałych (z wyłączeniem ziemi) początkowo, tj. do roku 2007, odnotowano jego poprawę, następnie – pogorszenie (2008-2009), wreszcie stopniowy wzrost, co zbieżne było z koniunkturą w rolnictwie. Z danych wynika, że przeciętnie całkowite odnowienie środków trwałych w badanej grupie trwało ok. 14 lat przy realizowanym poziomie nakładów inwestycyjnych, co należałoby ocenić pozytywnie. Trzeba tu jednak odnotować kilka zasadniczych kwestii: znaczny zakres niedoinwestowania rolnictwa w okresie przed akcesją Polski do UE i wynikające stąd duże potrzeby inwestycyjne. Ponadto ok. 40% wartości aktywów trwałych (z wyłączeniem ziemi) stanowią maszyny, urządzenia i środki transportu, dla których stawka amortyzacji wynosi na ogół 14% (co daje ok. 7-letni okres umorzenia). Jednocześnie należy pamiętać, że wyniki te dotyczą relatywnie silniejszych (pod względem ekonomicznym i produkcyjnym) gospodarstw rolnych. Jeśli weźmiemy te przesłanki pod uwagę, to odnotowana wielkość wskaźnika odnowienia środków trwałych w analizowanych latach nie należy do aż tak wysokich. Jednocześnie warto zwrócić uwagę na to, że odnowa ta dotyczy głównie parku maszynowego i środków transportu (tab. 2).

Dostrzeżono także, że poprawie akumulacji towarzyszył wzrost dynamiki odnowienia środków trwałych¹ i reprodukcji, co wynikało z tego, że inwestycje w odnowienie środków trwałych przyczyniały się do zwiększenia majątku. Powyższe rozważania zbieżne są z wynikami badań [Józwiak 2009]. Wynika z nich, że poziom dochodów wiązał się z rodzajem reprodukcji majątku trwałego. Polegało to na tym, że wyższe dochody tworzyły przesłanki reprodukcji rozszerzonej majątku trwałego, co stymulowało dalszy wzrost dochodów.

Odnowienie majątku nierozzerwalnie związane jest z inwestycjami i ich strukturą. W badanych gospodarstwach dominowały inwestycje przede wszystkim w maszyny oraz środki transportu (tab. 2). Wskazywać to może na to, że potencjał środków trwałych w rolnictwie zmienia się w kierunku „mechanicznym”. Wynikało to z bieżących potrzeb rolników i kierunku wykorzystania wsparcia inwestycyjnego po akcesji do UE (głównie zakup wyposażenia gospodarstw w maszyny, urządzenia i narzędzia do produkcji rolnej). Dominacja tego typu inwestycji wiązała się z mniej ryzykownym oraz łatwiejszym sposobem pozyskania i rozliczenia środków inwestycyjnych z funduszy UE na zakup maszyn i urządzeń [Poczta, Czubał 2007]. Z drugiej natomiast strony istnieją znaczne zaniedbania w zakresie inwestowania w budynki i budowlę, co ma także związek ze spadkową tendencją w chowie trzody chlewnej i rezygnacją z produkcji zwierzęcej w mniejszych gospodarstwach rolnych. W grupie badanych gospodarstw udział inwestycji w budynki stanowił po roku 2007 tylko 3% wartości inwestycji, podczas gdy w latach 2006-2007 był dwukrotnie wyższy. Może to świadczyć o znacznym stopniu dekapitalizacji tych środków trwałych i potrzebach modernizacyjnych w tym obszarze. Wskazane byłoby, aby w perspektywie 2014-2020 przyznać preferencje lub ułatwienia dla tego typu inwestycji. Uwagę zwraca względnie podobny udział wydatków inwestycyjnych na zakup ziemi od roku 2008, co oznacza relatywnie podobne preferencje wśród kierowników badanych gospodarstw rolnych w zakresie inwestowania w ten składnik majątku.

Tabela 2. Struktura inwestycji w gospodarstwach rolnych (w latach 2004-2011) prowadzących rachunkowość rolną FADN (dla przeciętnego gospodarstwa)

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ziemia	0,21	0,21	0,15	0,18	0,21	0,21	0,22	0,22
Budynki	0,04	0,04	0,09	0,07	0,03	0,02	0,03	0,03
Maszyny	0,42	0,44	0,44	0,43	0,43	0,42	0,43	0,43
Środki transportu	0,33	0,31	0,32	0,32	0,33	0,35	0,32	0,32

Źródło: opracowano na podstawie bazy danych systemu FADN w Polsce za lata 2004-2011.

¹ Współczynnik korelacji okazał się istotny statystycznie i wyniósł dla badanych lat 0,4.

Tabela 3. Wskaźniki odnowienia środków trwałych* dla gospodarstw rolnych (w latach 2004-2011) prowadzących rachunkowość rolną FADN ze względu na typ produkcyjny (dla przeciętnego gospodarstwa w danym typie)

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	0,0829	0,0674	0,0839	0,0851	0,0678	0,0737	0,0647	0,0905
2	0,0781	0,0623	0,0861	0,1152	0,0688	0,0533	0,0668	0,0743
4	0,0723	0,0661	0,0712	0,0878	0,0634	0,0792	0,0795	0,0822
5	0,0931	0,0818	0,1097	0,1096	0,0698	0,0672	0,0787	0,0965
6	0,0988	0,0621	0,0819	0,1006	0,0626	0,0656	0,0764	0,0847
7	0,0638	0,0503	0,0933	0,0843	0,0594	0,0752	0,0813	0,0867
8	0,0477	0,0396	0,0632	0,0689	0,0449	0,0524	0,0595	0,0536

1 – uprawy polowe; 2 – uprawy ogrodnicze; 4 – uprawy trwałe; 5 – krowy mleczne; 6 – zwierzęta trawożerne; 7 – zwierzęta ziarnożerne; 8 – mieszane.

* Wskaźnik odnowienia środków trwałych = inwestycje (z wyłączeniem zakupu ziemi)/wartość aktywów trwałych (z wyłączeniem ziemi).

Źródło: opracowano na podstawie bazy danych systemu FADN w Polsce za lata 2004-2011.

W przypadku odnowienia środków trwałych ze względu na typy produkcyjne gospodarstw (tab. 3) dostrzeżono, że najkorzystniejszą sytuację w badanej grupie osiągały gospodarstwa o specjalizacji mlecznej. Przeciętnie odnowa środków trwałych trwała tam (z perspektywy badanego okresu) ok. 11 lat. Jedynie w latach gorszej koniunktury w rolnictwie (lata 2008-2009) następowało wydłużenie okresu odnowy. Dane te wskazują na wysoką aktywność inwestycyjną tej grupy jednostek. Aktywnie wykorzystywały one możliwości modernizacji swoich potencjałów wytwórczych, korzystając m.in. z takich działań, jak: „Młody rolnik”, „Inwestycje w gospodarstwie rolnym” (SPO 2004-2006) czy „Modernizacja gospodarstw rolnych” (PROW 2007-2013). Inwestycje te związane były głównie z zakupem sprzętu do dojenia, schładzania i przechowywania mleka, dostosowaniem budynków do wyższych standardów fitosanitarnych, wprowadzaniem nowych technologii konserwacji zielonek. Z kolei najmniej korzystna sytuacja w zakresie odnowienia majątku miała miejsce w gospodarstwach wielostronnych. Jej niski poziom oznacza trwałą dekapitalizację majątku w tej grupie gospodarstw rolnych i wskazuje na to, że jednostki te przeciętnie nie były w stanie odnawiać majątku na poziomie zapewniającym reprodukcję prostą. Podmioty te gospodarują z reguły na niewielkim areale, skala produkcji nie generuje wystarczających własnych środków na cele inwestycyjne, a ponadto mają na ogół niską zdolność kredytową [Augustyńska-Grzymek, Skarżyńska 2011]. Zjawiska te są konsekwencją (a także w dalszej kolejności przyczyną) względnie niższych dochodów w tych jednostkach, zwłaszcza o mniejszej skali produkcji. Część z nich będzie wycofywać się z działalności rolniczej, poszukując zwiększenia dochodów osobistych w innych formach aktywności, a więc będą miały w nich miej-

sce procesy dywestyacji [Wojewodziec 2010]. Niska dynamika odnowienia środków trwałych w tych gospodarstwach niekoniecznie musi być zatem zawsze oceniana negatywnie. Pytaniem otwartym pozostaje, czy tym procesom towarzyszyć będzie przepływ zasobów zwłaszcza kapitału i ziemi z tych gospodarstw, szczególnie mniejszych, do gospodarstw większych.

W przypadku gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych dostrzeżono względnie korzystną sytuację w zakresie odnowienia środków trwałych. Można zauważyć, że w warunkach korzystnych relacji cenowych na rynku zbóż badany wskaźnik zwiększał się. Istotne znaczenie dla rozwoju tej grupy gospodarstw mają warunki zarówno opłacalności, jak i wsparcia za pomocą dopłat bezpośrednich, które neutralizują skutki pogorszenia opłacalności produkcji. Gospodarstwa te w pierwszej kolejności powiększały zasoby ziemi, a dopiero następnie inwestowały w majątek produkcyjny, tj. zakup kombajnów zbożowych, ciągników, opryskiwaczy [Kagan 2011]. Z kolei w przypadku gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych można zauważyć, że odnowienie majątku podlegało znacznym zmianom, co związane jest z tzw. cyklem świńskim. Oznacza to, że w sytuacji poprawy opłacalności na tym rynku aktywizacji ulegają procesy inwestycyjne. Jednocześnie gospodarstwa te (jak również ogrodnicze) poddane są w relatywnie większym zakresie mechanizmom rynkowym i stąd niższe znaczenie subsydiów i ich stabilizującego wpływu na dochody i procesy odnowienia majątku.

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych w pierwszych latach członkostwa w UE (2004-2007) systematycznie zwiększały aktywność w zakresie odnowienia środków trwałych, po czym w roku 2008 nastąpił znaczny regres, a następnie odnotowano systematyczną poprawę. Uwagę zwraca względna stabilność badanego wskaźnika, co wynika z długookresowego charakteru cyklu produkcyjnego. Gospodarstwa te inwestowały głównie w zakup kombajnów do zbioru owoców i chłodni oraz nowe odmiany roślin [Grzelak 2013].

Dla grupy badanych gospodarstw rolnych specjalizujących się w chowie zwierząt w systemie wypasowym i ogrodnictwie w pierwszym podokresie (lata 2004-2007) mieliśmy do czynienia ze stopniową poprawą sytuacji. W kolejnym (2008-2009) nastąpiło pogorszenie sytuacji, a w następnych latach (2010-2011) odnowienie majątku charakteryzowało się większą dynamiką, niższym jednak poziomem aniżeli w latach 2006-2007. Gospodarstwa ogrodnicze w pierwszych latach członkostwa w UE aktywnie inwestowały w uprawy pod osłonami, a gospodarstwa specjalizujące się w wypasie zwierząt w systemie wypasowym – w doskonaleniu ras zwierząt [Grzelak 2014].

4. Zakończenie

Przedstawione w artykule rozważania skłaniają do następujących konkluzji:

1. Istnieją różnice w zakresie procesów odnowienia majątku ze względu na profil produkcji w grupie badanych gospodarstw rolnych. Dostrzeżono, że w gospodarstwach rolnych specjalizujących się w produkcji mleka procesy modernizacji za-

pewniały względnie wysoką aktywność w odnowieniu majątku. Z kolei w jednostkach bez specjalizacji mieliśmy do czynienia z niskim poziomem odnowienia środków trwałych, co skutkuje ich dekapitalizacją. Zjawiska te wynikały z niewielkiej zdolności tych gospodarstw do wypracowania dochodów na finansowanie rozwoju ze względu na niewysoką skalę produkcji, a także niską skłonność do inwestowania.

2. Zestawiając akumulację z dochodami (stopa akumulacji), w badanej grupie dostrzeżono relatywnie niewielkie zmiany poziomu tych relacji, co może wskazywać, że relacja ta związana jest z długookresowym mechanizmem dostosowawczym gospodarstw rolnych, polegającym na zachowaniu w miarę podobnego poziomu inwestycji w relacji do wypracowanych efektów ekonomicznych (dochody). Z drugiej jednak strony akumulacja dochodów (poprzez udział akumulacji w dochodach) kształtowała się na relatywnie średnim poziomie (z reguły między 20-25%). W kontekście znacznych potrzeb modernizacyjnych, względnie niewysokich dochodów oraz faktu, że wyniki tych badań dotyczą grupy gospodarstw silniejszych ekonomicznie, stwierdza się, że akumulacja w rolnictwie w Polsce wciąż jest niewystarczająca, aczkolwiek zjawisko to jest zróżnicowane pod względem profilu produkcji, wielkości gospodarstw rolnych i regionu.

3. Dostrzeżono wyraźną asymetrię, jeśli chodzi o strukturę inwestycji w badanych gospodarstwach rolnych, co skutkuje zróżnicowaniem w zakresie odnowienia poszczególnych składników środków trwałych. Dominowały przede wszystkim inwestycje w maszyny i środki transportu, podczas gdy te związane z budynkami miały niewielkie znaczenie. Wskazane zjawiska wiązały się m.in. z systemem pozyskania środków na inwestycje w ramach PROW, który sprzyjał inwestycjom w maszyny rolnicze. Oznaczać to może dekapitalizację budynków i budowli związanych z produkcją rolną i konieczność zwiększonej akumulacji dla tych składników majątku w przyszłości.

4. Zaprezentowane wyniki badań, mimo że nie są reprezentatywne dla całej populacji gospodarstw rolnych w Polsce ze względu na to, że dotyczą jednostek silniejszych ekonomicznie, o bardziej prorynkowym nastawieniu, wskazują, że gospodarstwa o braku wyraźnej specjalizacji produkcji trwale odnotowują niższy poziom odnowienia majątku. Nie można jednak upatrywać przyszłości rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich jedynie w gospodarstwach o wyraźnej specjalizacji. Gospodarstwa wielostronne stanowią bowiem 61% gospodarstw liczących się na rynku żywnościowym², co przekłada się na ulokowanie w nich znacznych zasobów produkcyjnych. Ze względu na zaangażowane w nich zasoby produkcyjne, kontekst społeczny, możliwość relatywnie łatwiejszego dostosowania produkcji do wymogów dobrostanu środowiska wskazane jest, aby dystrybucja środków w ramach PROW 2014-2020 stworzyła dla znacznej części tej grupy jednostek szansę osiągnięcia żywotności ekonomicznej.

---

² Chodzi o gospodarstwa wytwarzające w ciągu roku produkcję rolną (standardową) o wartości powyżej 2 tys. euro. Gospodarstwa te (powyżej 2 tys. euro) wytwarzają ok. 90% wartości standardowej produkcji rolnej w Polsce, a ich liczbę można szacować na ok. 740 tys.

Literatura

- Augustyńska-Grzymek I., Skarżyńska A., 2011, *Stan i szanse rozwoju gospodarstw towarowych uznanych za słabe ekonomicznie*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, nr 1.
- Czyżewski A., 1986, *Dochody rolnicze a procesy reprodukcji w gospodarce chłopskiej w okresie Polski Ludowej*, „Ekonomista”, nr 4-5.
- Grzelak A., 2014, *Ocena procesów reprodukcji majątku gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość rolną (FADN)*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, nr 3.
- Grzelak A., 2013, *Reproduction Processes in Agriculture in Poland Considering Production Types of Farms (in the light of the data from agricultural accounting system FADN)*, “Economic Science for Rural Development”, No. 32.
- IERiGŻ, FADN, 2013, *Wyniki standardowe 2011 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w polskim FADN, Wyniki standardowe*, IERiGŻ, Warszawa.
- Józwiak W. (red.), 2009, *Sytuacja ekonomiczna, efektywność funkcjonowania i konkurencyjność polskich gospodarstw rolnych osób fizycznych*, raport nr 132 IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Kagan A., 2011, *Efektywność produkcyjno-ekonomiczna przedsiębiorstw rolnych na tle procesów restrukturyzacyjnych ze szczególnym uwzględnieniem spółek, w których prawa z udziałów wykonuje Agencja*, IERiGŻ, Warszawa.
- Poczta W., Czubak W., 2007, *Bariery pozyskiwania środków UE na cele inwestycyjne przez gospodarstwa rolne*, [w:] M. Wigier (red.), *Identyfikacja i ocena barier administracyjnych realizacji programów rozwoju obszarów wiejskich*, raport nr 66, IERiGŻ, Warszawa.
- Schumpeter J.A., 2009, *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*, PWN, Warszawa.
- Wojewódzic T., 2010, *Dywestycje w gospodarstwach rolnych – istota, definicja, podział*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 2.
- Woś A., 2000, *Inwestycje i akumulacja w rolnictwie chłopskim w latach 1988-1998*, IERiGŻ, Warszawa.

THE PROCESSES OF RENEWAL OF FIXED ASSETS IN FARMS IN POLAND IN THE LIGHT OF RESULTS OF AGRICULTURAL ACCOUNTANCY (FADN)

Summary: The main aim of this paper is to identify the processes of renewal of fixed assets in farms in Poland. The time range of the analysis refers to the period 2004-2011 and is based on a sample of farms engaged in agricultural accountancy of the FADN system. There are differences in the processes of renewal of the assets due to the production profile in the studied group of farms. It has been recognized that in farms specializing in milk production modernization processes provide a relatively high activity in the renewal of assets. On the other hand, in non-specialist units there is a low level of renewal of fixed assets, which results in their decapitalization.

Keywords: renewal of fixed assets, farm, accumulation.